

COLOFON

Rosmalla (ISSN 0925-2894) wordt 4 keer per jaar uitgegeven onder eindverantwoording van het bestuur van Heemkundekring Rosmalen.
Hoff van Hollantlaan 1
5243 SR Rosmalen

E-mail adres:
info@heemkundekringrosmalen.nl

website:
www.heemkundekringrosmalen.nl

Bestuur Heemkundekring Rosmalen:

- Rien van den Broek, voorzitter
- Marja Spierings-Voets secretaris
- Wim van Son, penningmeester
- Peter van Hoek, lid
- Hans Groenewoud, lid
- Piet Korsten, lid

Werkgroep Redactieraad 'Rosmalla':

- Gerrit Mol
- Michiel van Heumen
- Wim van Son
- Hans Groenewoud
- Wil Coppelmans
(lay-out en tekstverwerking)

Productie:

- Druk: Nextprint B.V. den Bosch

Losse nummers:

- € 5,50 per uitgave

Kopijadres:

- info@heemkundekringrosmalen.nl

Ledenadministratie:

- ledenadministratie@heemkundekringrosmalen.nl

Iedere auteur draagt persoonlijke verantwoordelijkheid voor zijn of haar artikel. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd tenzij bronvermelding plaatsvindt.

JAARGANG 32 - NUMMER 1

MAART 2022

Inhoudsopgave	Pagina
<i>Redactie</i>	Voorwoord 2
<i>Henk de Werd</i>	Historisch deel 6 Vier boerderijen in de as gelegd 2
<i>Henk de Werd</i>	1955 Eerste Hinthamse revue - deel 2 3
<i>Hans Groenewoud</i>	Een bijzondere archiefkelder - deel 2 8
<i>Gerrit Mol</i>	Een koude oorlogstoren 10
<i>Michiel van Heumen</i>	Grondgebruik in de gemeente Rosmalen in 1832 - deel 2 11
<i>Hein van der Flier</i>	De schepenbank van Heze en de polder Van der Eigen 15
<i>Jo Versteijnen</i>	Via de Deken Fritsenstraat naar de Krommenhoek 17
<i>Henk de Werd</i>	Huize Driebergen bij de Gele Hoeve te Rosmalen 24
<i>Hans Groenewoud</i>	De Bossche School als architectuurstroming en zijn betekenis voor Rosmalen 27
<i>Rien van den Broek</i>	Voetbalhistorie uit ons eigen durpke (deel 3) 30

Foto voorzijde omslag: Hinthamsestraat 6 aan de Rechtse dijk in HIntham. De boerderij is een uitbreiding uit 1895. De achterkant (links) en de noordgevel (rechts), geschilderd in 1948 door de Bosschenaar Henk Willemse. Op dat moment woonde daar de familie Van Sonsbeek-Gludemans, die er een schilders- en behangbedrijf, tevens winkel, uitoefende. Het pand moest in de jaren 60 plaatsmaken voor woningbouw in HIntham-zuid, ook wel 'Heijmans dorp' genoemd. Collectie Beppie Kraneveld-van Sonsbeek

Foto achterzijde omslag: Basisschool Kruisstraat

Voorwoord

Redactie

Voor u ligt het eerste nummer van de nieuwe jaargang van Rosmalla, het blad van onze heemkundekring. Het is naar de mening van de redactie weer een gevarieerde aflevering, voor elk wat wils. Onze lezers hebben één ding gemeen: grote belangstelling voor de geschiedenis van ons dorp. De een wil echter meer weten over het zeer oude verleden, de ander zoekt meer naar wat wel oud, maar herkenbaar is in het huidige Rosmalen. Als redactie zijn we blij dat er onder onze schrijvers ook zoveel diversiteit is. Het voor u liggende blad is daarvan het bewijs.

Vanaf 2022 zijn alle vermeldingen van verenigingsactiviteiten van de heemkundekring verplaatst naar de digitale nieuwsbrief. U kunt uw mening over deze verplaatsing laten horen op de mail info@heemkundekringrosmalen.nl. Veel leesplezier!

Historisch (deel 6) Vier boerderijen in de as gelegd

Henk de Werd

Over de oorlogsjaren in Rosmalen is er al veel geschreven. Mijn bijdrage daaraan heb ik met veel plezier geleverd. In *Rosmalla-Extra* deel 4, eerste helft, over oorlog en verzet schreef ik op blz. 12: “Op 1 juli 1940 vermeldt de krant, dat maar liefst vier boerderijen in vlammen opgingen binnen Rosmalen. Het gerucht ging al snel door het dorp dat een vliegtuig een brandbom had afgeworpen. Later bleek, dat kinderen met vuur hadden gespeeld.” Vervolgens wordt verslag gedaan van deze brand, die de boerderij van E. van Pinxteren, van H. van Herpen, van G. van Bergen en A. van der Heijden in de as legde. “Alle vier deze flinke boerenhuizen waren reddeloos verloren, terwijl het

vuur ook het stroodak van de boerderij van Van Helvoirt in laaiende gloed dreigde te zetten”. Het drama speelde zich af op wat wij noemden “op de Bèrgt”.

H. van Herpen, was Driek van Herpen, beter bekend als de “Rooie Snor”, G van Bergen was Gretje v.d. Berg, A. van der Heijden was Toontje van der Heijden en van Helvoirt was de hoofdman van het Gilde. Waarom kom ik hier nu, bijna 28 jaar na het verschijnen van deze *Rosmalla-Extra*, nog op terug? Omdat ik de Katholieke Illustratie van 4 juli 1940 doorbladerde en op bladzijde 1536 een foto vond met de volgende daarbij behorende tekst: “Hevige brand te Rosmalen. Te Rosmalen zijn door brand vier boerderijen in de asch gelegd. Een overzicht van de ruïne na de ramp.”

1955 Eerste Hinthamse revue

Henk de Werd

Deel 2

Noot redactie: dit artikel is deel 2 van het verhaal over de Hinthamse Revue. Deel 1 hebt u gelezen in de vorige aflevering van Rosmalla.

*Wilt U asjeblief achter de hekken blijven?
Vóór het hekwerk staat de stewardess.
Plakboek Revue Hintham 1955*

“Wilt U asjeblief achter de hekken blijven?

As ik Uwes es vragen mag, mèske, as het niet te astant is, komt dieje (wijst naar de lucht) dinges vandaag nog? Wat bedoelt U, dame?

Zeg Uwes mar gewoan juffrouw en anders zeg mar Kee, ik heur nooit anders. Nou stoaj ik hier al den helen merrege en ik heb nog ginnen pastoor gezien.

Moet deze Eerwaarde met het gewone lijnvliegtuig meekomen?

Nou gewoon, gewoon... 't Is altijd unne pastoor, zie je, en hij moest er van den Bisschop noar toe. En nou moet Uwes weten, ik heb 'm vijf weken gelejen de lucht in zien vliegen.

Het toestel?

Nee, mens, de pastoor! En nou ben ik nie gerust, voordat ik eerst weer eens zie, dat ie terug is.

Ik zal het in 't logboek even nazien.

(Tot de omstanders) Wa zeet ze?

Het logboek.

Oh... Het logboek, ja ik weet wel nie wat dat is, moar loat ik nou denken, dat ze heel wat anders zee....

Luister 'ns efkes jufferke.... Dat is unne pastoor, moet je weten, en die komt helemoal terug uit Turkije, zoveel as gezeed... (Plakboek blz.40)

Het moge duidelijk zijn, dat ook de krant de nodige aandacht besteedt aan de Hinthamse revue. In het plakboek vind ik knipsels uit de krant “Het Huisgezin” en uit de “Sint Jansklokken”, later Bisdombiad geheten. Helaas, ze zijn niet gedateerd. Juni 1955 daar zult u het mee moeten doen.

Het Huisgezin

Succesvolle revue van de heer J. v.d. Boom

“De revue: een stralend hoogtepunt.

Eens te meer is gebleken dat de parochie Hintham een grote behoefte heeft aan een gebouw waarin ruimte is om een bijeenkomst te organiseren. Voor het opvoeren van de revue, door de heer J. v.d. Boom geschreven, had de firma Heijmans een van zijn geweldige loodsen ter beschikking gesteld. De feestelijk gepavoiseerde zaal maakte een buitengewone indruk. Reeds dagen en weken was er door de spelers gerepeteerd. Het moest, zei men, iets bijzonders worden wat de heer J.P.M. v.d. Boom had weten tot stand te brengen. En ofschoon de verwachting van de vele genodigden op de eerste avond en de vijfhonderd bezoekers wel hoog gespannen waren, werd alles nog verre overtroffen. De schrijver heeft het gepresteerd een revue niet alleen samen te stellen, maar ook te doen uitvoeren, die alle kritiek glansrijk kan doorstaan.

Zoals kapelaan C. Velzeboer bij de opening meedeelde was dit een experiment, misschien een waagstuk. Maar zoals de schrijver ons bij het begin van de avond meedeelde, aldus spreker, was hij tot zijn volle tevredenheid geslaagd; hij had de ene helft van de parochie aan de ene kant van het doek verzameld, terwijl de andere helft als toeschouwer de verrichtingen bijwoonde. Men moet de mentaliteit van de parochianen toch wel voldoende gepeild hebben om een dergelijk groots opgezet spel te kunnen geven. Tussen de zeer geestige sketches, die door ouderen werden naar voren gebracht, trad telkens een groep van de afdelingen van de Jeugdcentrale op met knotsoefeningen, zwaarddansen, tafeltennis, ballet, boerendans en Turks ballet....

*Zwaarddansen. We zien J.v.d. Boom, H. v Creij, F. Maurikx, J. v.d. Pas, C. v. Rosmalen en A. v. Stiphout.
Plakboek Revue Hintham 1955*

Klompendans. Plakboek revue Hintham 1955

We weten niet wat het meeste voldeed, want fluiten lieten zich horen, zelfs een gemengd koor met opmerkelijke sopraanstemmen. Als een rijke en opgediste hors-d'oeuvre passeerden de vele taferelen, het een al mooier dan het andere. De heer Hurkmans, die de regie voerde en de heer v.d. Linden, die het orkest leidde, hadden hun handen vol om alles in non-stop tempo te laten verlopen. Het schot dat de heer J. v.d. Boom gedaan had, was hoog ge-

*Agent W. Kruitwagen en Sjaak de Laat. "Had ik net zo gedacht.....ja, altijd als die school uit is of op woensdagmiddag moet er kwajongensachtige schevierigheid worden uitgehaald. Ik begrijp niet, dat ze die kinderen geen acht uren per dag laten leren en een continubedrijf van de school maken, dan hebben ze ineens onderwijzers zat en wij, agenten, hadden wat minder werk."
(Plakboek Revue Hintham 1955)*

Plakboek Revue Hintham 1955

mikt, maar leidsters en spelers (speelsters) hebben onder de regisseur gezorgd dat de roos werd getroffen. Vooral de heren W. van Rooy, v. Rosmalen, W. Kruitwagen en hun tegenspeelsters waren geweldig op dreef. We zijn er vast van overtuigd, dat over deze opvoering nog lang zal worden gesproken; een mooier sluitstuk was niet denkbaar. De Z.E. Heer Pastoor kon na afloop geen woorden genoeg vinden om allen te bedanken."

**"Hadde dè gedocht?" wordt geprolongeerd
Ook gisteravond was het succes volkomen**

"Een bomvolle zaal heeft gisteravond in Hintham de heropvoering beleefd van de bij gelegenheid van het zilveren

priesterfeest van pastoor N. de Leijer door de heer J. van den Boom geschreven revue. En evenals Zondag is zij een uitgesproken succes geweest. De meeste toeschouwers hadden van “Hadde dè gedocht?” dè nie gedocht wat ze voorgeschoteld kregen. Men heeft met grote belangstelling de snel opeenvolgende sketches en taferelen gevolgd, er hartelijk van genoten en ook veel en hartelijk er om gelachen. De acteurs en actrices, de danseresjes, de zingenden, de jeugd: ze zaten er allemaal in en zo werd “Hadde dè gedocht?” opnieuw een festijn, dat het hoogtepunt van de viering van het Hinthamse priesterjubileum genoemd mag worden.

Na het harde werken in de afgelopen maanden gunnen we allen die in eendracht dit hebben tot stand gebracht zoveel voldoening van harte. Het succes is van dien aard, dat er geprolongerd zal worden. Velen zijn tot nog toe teleurgesteld moeten worden omdat er eenvoudig geen plaats was. Om hun en de talrijke gegadigden, die zich zeker alsnog zullen melden, de gelegenheid te geven alsnog “Hadde dè gedocht?” te zien en een prettige avond te bezorgen is besloten morgen, Zaterdagavond, om 8 uur precies nogmaals een opvoering te geven. In het patronaatsgebouw achter de kerk kunnen die middag plaatsbewijzen worden verkre-
gen.”

“OOST-BRABANT”

**Parochierevue gaf uiting aan genegenheid
voor zilveren pastoor
Gezellig spel voor jong en oud
Familiefeest in prettige sfeer**

Hintham:

“Het zilveren jubileum van pastoor Nic.de Leijer vond Zondagavond zijn vreugde in een parochierevue, die opgevoerd werd in een der grote loodsen van de fa. Heijmans. De heer Jan van den Boom had op de hem bekende wijze de tekst verzorgd. Gezien de prettige stemming stond reeds bij voorbaat vast, dat het spel zou slagen en dat er hartelijk applaus zou opklinken. Over Hintham en pastoor De Leijer is veel te vertellen en Jan van den Boom heeft dan ook zorg gedragen dat de toeschouwers tot ver na 't middernachtelijk uur bezig werden gehouden. Zo ontstond er 'n familiefeest waarin tekortkomingen niet gelden. Naam en voornamen zijn overbodig waardoor niemand te kort wordt gedaan.

Het beste was de sketch “Ik ben pastoor” en hoogtepunt “Het Turks ballet” aan het slot van de avond. Hulde aan de jeugdleiders en leidsters voor de prestaties van hun pupillen. De wandelclub “Desk” maakte wederom een best figuur. Ook een grote pluim voor het onvermoeide orkest. Het was ook zo warm. Begrijpelijkwijze sprak aan het eind van de avond de jubilaris een welgemeend dankwoord. Gisterenmiddag was er in “de loods” een feestmiddag voor de jeugd. De talrijke kinderen hebben een onvergetelijke middag gehad en ook hier heeft het onderwijzend personeel bergen werk verzet. Het was een kinderfestijn voor iedereen en voor de “Annekes” in het bijzonder. Donderdag gaat de revue nogmaals.”

En op die onvergetelijke middag werd er gezongen:

**Wat hebben we vanmiddag een leuke tijd gehad
Gezongen en gesprongen..... gedronken limonad'
En koekskes uit een trommel, d'r was van alles zat.
We hebben het hele jaar toch..... nog niet zo'n lol gehad.
En bedankt voor 't gezellige middagje
Wat vloog die tijd voorbij
Maar we zullen dat eens stilletjes gaan overdoen
Maar dan is Pastoor en Kapelaan bij mij.
(De tekst van dit lied vond ik terug in het programmabladd)**

**Sint Jansklokken
Hadde dè gedocht???**

“Heus, dat die Hinthamse revue zó leuk en aardig zou zijn, hadden we niet “gedocht”. Nu komt 't woord revue in 't hele programmaboekje niet één keer voor, maar toch is 't een revue, een terugblik, een wapenschouwing zo men wil, geworden. Want niet alleen gingen ons de lotgevallen van pastoor N. de Leijer voorbij, maar tevens kregen we te zien wat de Jeugdcentrale Hintham zoal in de korte spanne tijds dat ze bestaat heeft gepresteerd en momenteel voor de Hinthamse gemeenschap betekent. Als u 't nog niet wist: deze feestelijke bijeenkomst was belegd en geschreven in verband met het zilveren priesterfeest van mijnheer pastoor. “Hadde dè gedocht?”, zoals de uitvoering heette, werd geschreven door de heer J. v.d. Boom, en.... knap geschreven: de kleine speelschènes waren tintelend en spits met een zomerse broeiwarmte vergetende, frisse humor”.

“Wat hebben we bijvoorbeeld gelachen om de rector, die er wel iets voor voelde om pastoor in Hintham te worden, Hintham aan de heerweg van Antwerpen naar Hamburg.

En ondanks de goede zorgen van de zusterkes is hij naar Hintham getrokken en... hij heeft 't daar prima "gedaan". Dat is ons wel gebleken uit de wijze waarop de pastoor door Hintham in 't zonnetje en in de bloemetjes is gezet. Hintham is terecht blij met zijn pastoor. Nu nog een zaal en die hoeft heus niet van zilver te zijn. Hierboven (in deze

publicatie is dat hieronder. HdW) een opname uit "Hadde dè gedocht?". Mej. Riet Werst zegt haar versje op, geassisteerd door de heer Wim v. Rooij!"

(Voordat De Leijer pastoor werd te Hintham was hij rector van een Nonnenklooster. Die Zusters hebben op

hun manier destijds afscheid van rector De Leijer genomen. Dat gebeurde o.a. met een door een van de zusters gemaakt gedicht) Riet Werst speelt hier voor Anneke en W. van Rooij voor Kees.

"Zeg Anneke.... Ken jij dat versje soms nog, dat die Zuster Caramel op het afscheid van de rector gemaakt had?

Hè ja, ja da kan leuk worre.

Ik weet het niet, ik kan het misschien wel eens proberen.

Mensen, da waar zo'n schoon verske. Ga eens wat opzij. Allé achteruit. Ben ik van de controle of niet soms?

Allen gaan opzij en vormen een kring. Anneke gaat op de stoel en declameert het vers met overdreven bewegingen. Kees praat er zijn zinnen telkens tussendoor.

Anneke: Eerwaarde Pastoor, op het pad dat u gaat betreden
Kees: Hou mij maar vast, Anneke, of ge rolt nog naar beneden.

A: Geven wij onze beste wensen mede.

K: Dat is wel erg goedkoop, maar we doen het er maar mede.

A: Onze oprechte dank van Moeder en alle zusters saam.

K: Aan samen doen, daar zit wel voordeel aan
(En betere waar èn 10%! Kees maakt bewegingen van geld tellen.)

A: Voor alles wat u voor ons hebt gedaan.

K: Vooral door nù van ons heen te gaan.

A: Voor het goede voorbeeld door u gegeven

En al wat ons bijblijft in het verdere leven

K: En wat eraan te kort komt, dat zullen wij wel geven
(De stuiveractie, roept er een.)

A: Dat de Heilige Geest altijd neer over u dale

En zijn bijstand u steeds meer moge stalen

Voor het werk, dat nu op u ligt te wachten

K: En waardoor wij wakker liggen hele nachten.

A: En waarvoor u wilt geven al uw krachten.

K: 't Gut nèt zo we dachten

A: Wij blijven u steunen door ons offer en gebed

K: Zolang de Hinthammer maar op de stuiveractie let

A: En hopen, dat u daardoor veel zielen redt

K: Want die Hinthammers 't lijkt wel pet.

A: Eerwaarde Heer Pastoor wij menen oprecht

K En geleuf mar nie alles, wa vanoavond wordt gezegd

Samen: Deez' korte woorden, maar nou hebben we gezegd!

Applaus door allen. Eén roept: Wa kunnen die nonnekes da schoon zeggen.

Een ander: Èn 't gekke is, dè ze 't nog mèijne ók.

(Uit het plakboek Hintham Revue 1955. Rosmalen collectie Henk de Werd).

Je hebt het gelezen in het gedicht. En betere waar en 10%. Dat was de leus van De Gruyter, de supermarktketen van toen, met zijn snoepje van de week en met zijn fabrieken in Den Bosch. De Gruyter bood werkgelegenheid voor veel mensen in Den Bosch en omgeving.

Foto: Henk de Werd.

Refrein:

“Wordt lid – doe mee
En komt bij de J.C.
Steekt de handen uit de mouw
Geef je op, maar doe dat gauw
Voor de volley, tennis of toneel
De clubs? – Die zijn er veel.

Zangers Wandelclub:

1

We hebben weer 'n beker
Doe daar maar wat aan
Dat is wel zo zeker
Telkens als wij gaan
Maar zie ons marcheren
Keurig in de maat
Dat hebben we moeten leren
Onze leiders zijn paraat.

Refrein

2

Heel de dag door leren
Of zitten op kantoor
Gaan we weer aan 't spelen
Ons clubhuis is daarvoor
Wij!!! Zijn kameraden
Vol pret en plezier Jongens en de meisjes
Vinden daarin hun vertier.

Refrein

Kordaat – verblijd
Altijd zijn we bereid
Waar het is een goede daad
Vindt men ons altijd paraat
Wij zijn leden van de Jee en Cee
Vooruit, wie doet er mee?

De begeleiding van dit lied was met het revueorkest, met twee trommelaars voorop marcherend en de leden van de wandelclub met kleppers.

*De laatste twee foto's uit het plakboek
van de Hinthamse Revue 1955*

Laten we de historie van de Hinthamse Revue van 1955 afsluiten met het volgende lied van de toenmalige Hinthamse wandelclub “Desk”, onderdeel van de J.C. = de Jeugdcentrale, niet te verwarren met de (latere) Hinthamse schoolwandelclub “De Woudlopers”

Een bijzondere archiefkelder - 2

Hans Groenewoud

In de vorige *Rosmalla* mocht ik een verhaal publiceren over onze wel heel bijzondere heemkundige archiefkelder.

Zoals we al eerder in de *Rosmalla* hebben kunnen lezen zijn Jo Versteijnen en Frans Driessen druk bezig geweest opruiming te houden en orde in de chaos te brengen in onze archiefkelder. Daarbij ontdekten ze dat er rechts naast de inmiddels verdwenen toegangsdeur nog een ruimte^{foto 1} in de vloer aanwezig is die met een deksel luchtdicht afgesloten kon worden. Ik heb dit met foto's voorgelegd aan de in het vorige deel genoemde onderzoeker Kees van Leeuwen uit Den Haag. Hij stuurde me de volgende verklaring;

- *Dit is het vuilwaterreservoir voor de ontsmettingsdouches die in de sluis zaten. De ronde opening was de plek waar de put werd leeggepompt. Als er geen stroom meer was, zat er ook een hendel op voor een handpomp. Dit reservoir werd vrij goed afgesloten, omdat het water dat van de douches stroomde radioactief zou kunnen zijn. Het mocht dus niet in het beschermde onderkomen terechtkomen. Er zou mogelijk nog een tweede vuilwaterput zijn geweest voor het onderkomen zelf.*

Alweer een raadsel opgelost!

Toegangsdeur Kelder

Foto 1

Al kort na het verschijnen van de vorige *Rosmalla* kreeg ik een reactie van een van onze leden, Cor ten Donckelaar. Naar aanleiding van het verhaal van de archiefkelder mailde hij me het volgende verhaal en ik laat het hier als aanvulling in zijn volledigheid volgen:

- *Ik las met interesse het stukje in Rosmalla over de archiefkelder van het voormalige Gemeentehuis. Als een soort aanvulling daarop herinner ik me iets over het inmiddels afgebroken kantoor van de Rabobank. (tegenover Villa Fleuri (HGr)) Toen ik in 1972 bij de bank in dienst trad als mededirecteur viel me op dat de kelder onder het voorste en oudste gedeelte van het gebouw een paar merkwaardige zaken bevatte, zoals een gasdeur en verschillende vormen van luchtverversers. Mijn toenmalige collega Harry Coppens gaf desgevraagd de volgende toelichting:*
- *De bouw van het Boerenleenbankkantoor in de 60'er jaren (op de plek waar het oude gemeentehuis was gesloopt) kon alleen plaatsvinden als de bank in haar nieuwbouw een paar bijzondere dingen wilde opnemen. De gemeente (die naar Villa de Driesprong ging) diende te beschikken over een goed afsluitbare kelder met noodvoorzieningen om als bestuurscentrum te dienen bij rampen. Dat kon niet in de Villa, daarom is bij de verkoop van de grond aan de Boerenleenbank bedongen dat die voorziening in het nieuwe bankkantoor zou komen. Als gevolg daarvan moest de kelder in extra dik beton worden uitgevoerd. Ook diende er een gasdichte deur te komen. En er moesten meerdere luchtzuiverings- en luchtverversingsapparaten worden geplaatst en opgehangen. Ook zijn er telefoonverbindingen (via zwengeltelefoons) aangelegd, los van het reguliere PTTnetwerk. De extra kosten van deze investeringen zijn kennelijk door de gemeente betaald. Als de gemeente oefeningen moest doen (oefenen met rampenscenario's) moest de kelder beschikbaar zijn zonder vergoeding. Ik kan me herinneren dat het kantoor later ook meermalen 's avonds open moest om de toenmalige BB te laten oefenen. Die speelde vooral met de aparte telefoonverbindingen, bijvoorbeeld met een rechtstreekse verbinding met het Provinciehuis. Als de BB oefende mochten we het kantoor openen,*

maar we moesten ver van de kelder blijven, want het was allemaal “geheim”. Toen het nieuwe gemeentehuis aan de Hof van Hollantlaan werd gebouwd waren deze voorzieningen niet meer nodig. Omdat de bank de ruimte in de kelder steeds meer zelf nodig had, zijn op enig moment de omvangrijke luchtverversingsinstallaties verwijderd. De telefoonverbindingen werden opgeruimd door de PTT. De gasdeur is gebleven tot de sloop van het bankgebouw in 2015.

Zoals Cor ook in zijn mail aangaf zijn er helaas geen foto's beschikbaar van deze kelder. Wat me nog wel bijstaat is dat het nogal wat moeite heeft gekost om de beschreven kelderruimte te slopen.

Oude Rabobankgebouw hoek Dorpsstraat/Raadhuisstraat

Door alle eerdergenoemde zaken weten we dat in die tijd de “Russische dreiging” als onderdeel van wat toen de “Koude Oorlog” werd genoemd, heel serieus werd genomen. In het verhaal van Cor wordt de term BB gebruikt. Vele jongeren onder ons zullen niet weten wat daar mee werd bedoeld. De Bescherming Bevolking (BB) was de

Nederlandse organisatie voor civiele bescherming die in 1952 werd opgericht om de bevolking in tijd van oorlog te kunnen beschermen. De organisatie was opgezet naar Brits model, waar de civiele bescherming een belangrijke rol had gespeeld tijdens de Tweede Wereldoorlog. De taak die de overheid aan de vrijwilligers(!!!) van de BB had toebedeeld, was die van het verrichten van hulp aan de bevolking onder bijzondere omstandigheden zoals de gevolgen van oorlogshandelingen, maar ook grootschalige rampbestrijding. Ze kende onder meer een brandweerdienst, een eerstehulpdienst en een reddingsdienst. De BB werd ook belast met het voorlichten van de burgers. Begin jaren 50 ging men nog uit van een oorlog met conventionele wapens, maar vanaf de tweede helft van de jaren 50 ging men ervan uit dat de Derde Wereldoorlog zeer waarschijnlijk met kernwapens zou worden uitgevochten.

Ik beëindigde vorig verhaal als volgt: al met al bezitten we toch wel een heel bijzondere archiefruimte. Een herinnering aan een tijd die al weer lang achter ons ligt maar die op dit moment weer dreigt actief te worden.

Ons archief ligt er voorlopig veilig opgeborgen. Maar nogmaals, zoals ik vorige keer ook al schreef: of we daar gezien de bedompte omstandigheden blij mee moeten zijn is een heel andere zaak!

Bron:

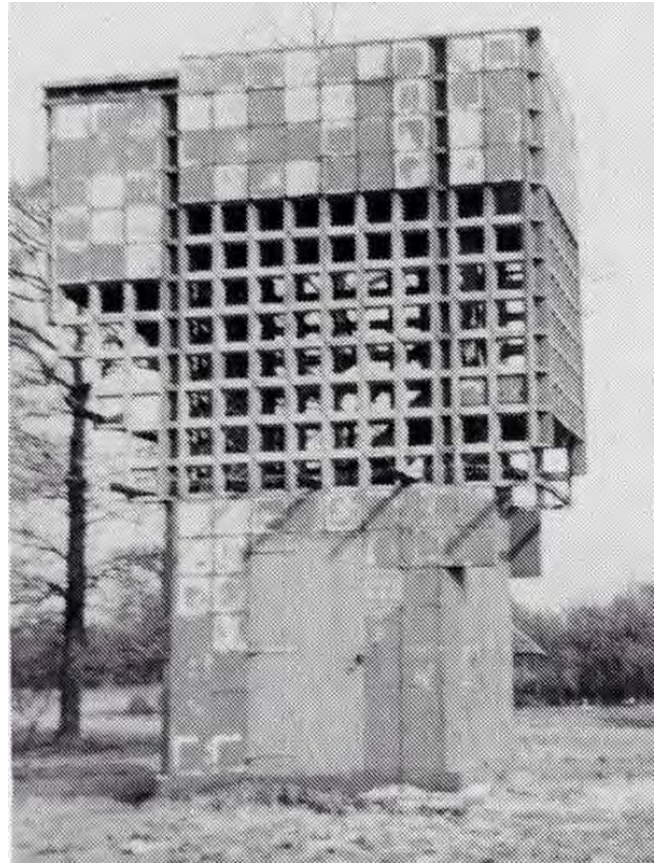
Rijksdienst Cultureel Erfgoed -tijdschrift-1-2014 - Koude Oorlog

Een koude oorlogstoren

Gerrit Mol

Mederedacteur Hans Groenewoud heeft in enkele artikelen gerefereerd aan maatregelen om de bevolking te beschermen tegen de Russen tijdens de zogenaamde koude oorlog, in de vijftiger jaren van de vorige eeuw. Dat artikel deed me denken aan dat andere relict uit die tijd: de zogenaamde BB-toren die destijds in de zandverstuiving werd gebouwd. In *Rosmalla* van juni 2009 heb ik daarover een uitvoerig verhaal geschreven, in samenwerking met Ton Verstappen. De toren werd vermoedelijk in 1955 gebouwd door het ministerie van defensie. Dit vormde een onderdeel van een netwerk dat de komst van Russische vliegtuigen moest signaleren. Er was toen nog maar een beperkte radar mogelijk. Militairen moesten vanuit de toren goed letten op de komst van ongewenste vliegtuigen. Helaas heb ik geen Rosmalenaren gesproken die over het gebruik van die toren meer konden vertellen. Vermoedelijk mocht je niet in de omgeving van de toren komen. Toen de toren niet meer als bewakingsinstrument werd gebruikt, gingen kinderen daar natuurlijk wel spelen. Omdat de toenmalige Bescherming Bevolking de toren ook wel gebruikte voor oefeningen, kreeg de toren de naam BB-toren. Het gebouw werd in 1958 gesloopt, volgens sommigen door militairen met rupsvoertuigen. Dat klopt dan weer niet met de foto's van de toren die Ton Verstappen in 1966 liet afdrukken.

In de Rosmalense volksmond hoorde ik wel verhalen waar ik grote twijfel over heb. Zo zou de toren door de Engelsen na de oorlog gebouwd zijn. Onze Bossche stadsarcheoloog heeft laten weten dat het niet onmogelijk is de fundamenten van de BB-toren bloot te leggen. Dat zou mooi zijn, de koude oorlog was halfweg de jaren vijftig echt een periode die velen van ons zich nog goed herinneren en ook wel beangstigde. Enkele leden van onze heemkundekring hebben in het verleden zelf met schop en houweel de resten ondergronds gevonden. Dat was in het bosje op de hoek van de Heiweg en Sparrenburgstraat. Fietsers onder ons zullen de luchtwachtoren die bij Rossum staat, wel kennen. Die is precies hetzelfde als die in onze zandverstuiving stond.

Grondgebruik in de gemeente Rosmalen in 1832

Michiel van Heumen

Deel 2: Toelichting op het grondgebruik. Sectie A genaamd Polder van der Eigen Westeind. Sectie B genaamd Polder van der Eigen Oosteind. Sectie C genaamd de Kruisstraat

Inleiding

Ik heb op basis van de oorspronkelijke aanwijzende tafel voor elk perceel in de gemeente Rosmalen met behulp van het computerprogramma Haza-Data op het kadastrale minuutplan het grondgebruik getekend. Elke soort gebouwd en ongebouwd eigendom is vertegenwoordigd door één kleur: de akkers zijn bruin ingekleurd, de weilanden groen, de hooilanden geel enz. Oorspronkelijk zijn de plans ingekleurd per sectie. Drie sectiekaarten zijn bij elkaar gevoegd (zes secties, dus twee kaarten), waarbij op elke kaart in één oogopslag aan de hand van de kleuren het grondgebruik in 1832 valt af te lezen. De door mij getekende kaarten zijn geprojecteerd op de topografische kaart van 2020 (bron: www.pdok.nl), waardoor ook meteen te zien is waar de secties gesitueerd zijn in hun omgeving.

In deze tweede aflevering is de kaart van Sectie A, Sectie B en Sectie C geplaatst. Hieraan voorafgaande is een kaart van kadastrale sectiegrenzen van Rosmalen, eveneens geprojecteerd op de topografische kaart van 2020.

Toelichting op het grondgebruik

Over het grondgebruik een korte toelichting, gebaseerd op de aardrijkskundige beschrijving (tabel nr. 5) die rond 1830 van Rosmalen gemaakt is. De bouwlanden (bruin op de kaart) zijn zandgronden, die van voedsaam in klasse 1 naar schraal in klasse 4 verlopen. Klasse 1 en 2 zijn geschikt voor de teelt van alle zomer- en wintervruchten, klasse drie alleen tot de teelt van wintervruchten als rogge en boekweit. Klasse 4 is alleen geschikt voor het verbouwen van rogge en boekweit, maar dan wel alleen na zeer zware bemesting. De bouwlanden vijfde klasse zijn percelen die tot voor enkele jaren als heidegrond in gebruik waren en zelfs met overvloedige bemesting en zware arbeid weinig vruchten opleveren. De hooilanden (geel op de kaart) zijn gesitueerd in de verschillende polders en liggen op met klei vermengde zandgrond in klasse 1 en 2, een vaste leemachtige kleiaarde in de klasse 3 en 4, terwijl klasse 5 uit zeer lage moerassige landen bestaat.

De opbrengst van hooi en nagras loopt in kwantiteit en kwaliteit van achtereenvolgens klasse 1 tot klasse 5 achteruit. De weilanden (lichtgroen) liggen meestal in de verschillende polders en bestaan uit vier klassen. De eerste klasse bestaat uit lichtbruine zandgrond die door aanhoudende beweiding een zeer voedzaam gras oplevert. De tweede klasse is samengesteld uit een lage met klei vermengde zandgrond, die bij natte tijden overstroomd wordt en wel gras oplevert, doch minder dan in klasse 1 en alleen indien gemest wordt. De derde klasse ligt ook op lage met klei vermengde zandgrond, die echter meermalen overstroomd wordt en slecht, biezig gras geeft. De vierde klasse verschilt duidelijk van de vorige drie klassen en wel hierin dat ze uit zeer lage weilanden bestaat en daarom alleen 's zomers en met paarden en jong vee beweid worden.

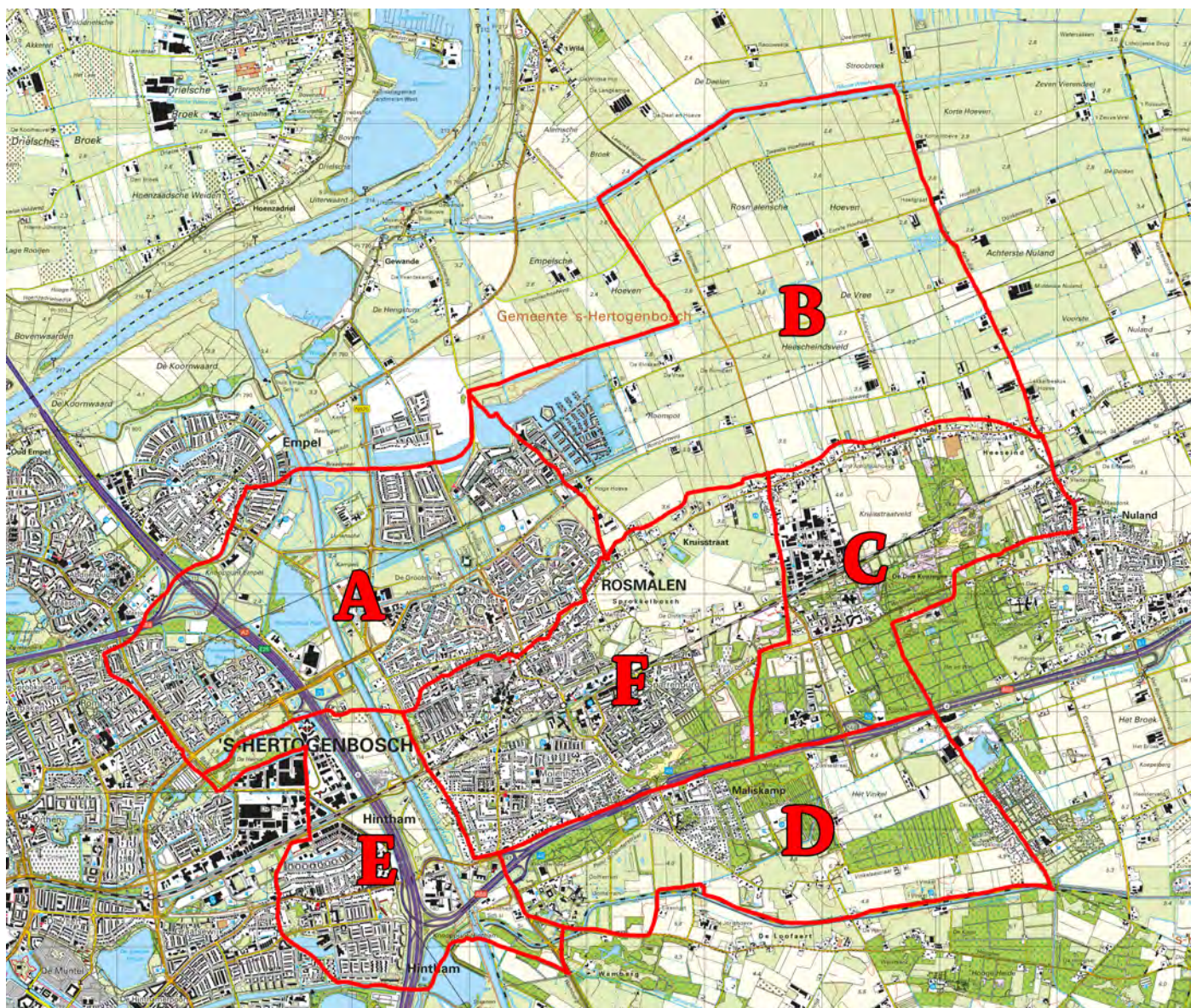
Heidegrond (paars) bestaat uit drie klassen: lage heidegronden, waarop 's zomers nog jong vee kan staan, droge heidegronden die ontgonnen kunnen worden, en tenslotte heidegronden die niets opleveren en niet voor de minste verbetering vatbaar zijn. Daarnaast zijn er nog enkele soorten van ongebouwde eigendommen, die ik hier niet zal vermelden. De gebouwde eigendommen (in rood op de kaart aangegeven) bestaan uit huizen en daarnaast uit een windkorenmolen (de huidige molen aan de Molenstraat), een roskoren- en grutmolen, een paardenoliemolen en twee looierijen, beide laatste in Hintham.

De huizen van de gemeente zijn verdeeld in zestien klassen naar gelang de onderlinge verschillen. Ze zijn gerangschikt volgens huurwaarde, die werd toegekend 'naar mate van den stand en uitgebreidheid, het meerder of minder regelmatige en geryfelijke van hunne inrigting en den staat waarin zij zich bevinden'. De stand en uitgebreidheid en het 'gerief' van de inrichting wordt met elke volgende klasse minder, zodat men van het kasteeltje in klasse 1 bij de hutten in klasse 16 uitkomt. Klasse 1 bestaat uit het slotje Koudewater bewoond door jonkheer mr. Jan Bowier.

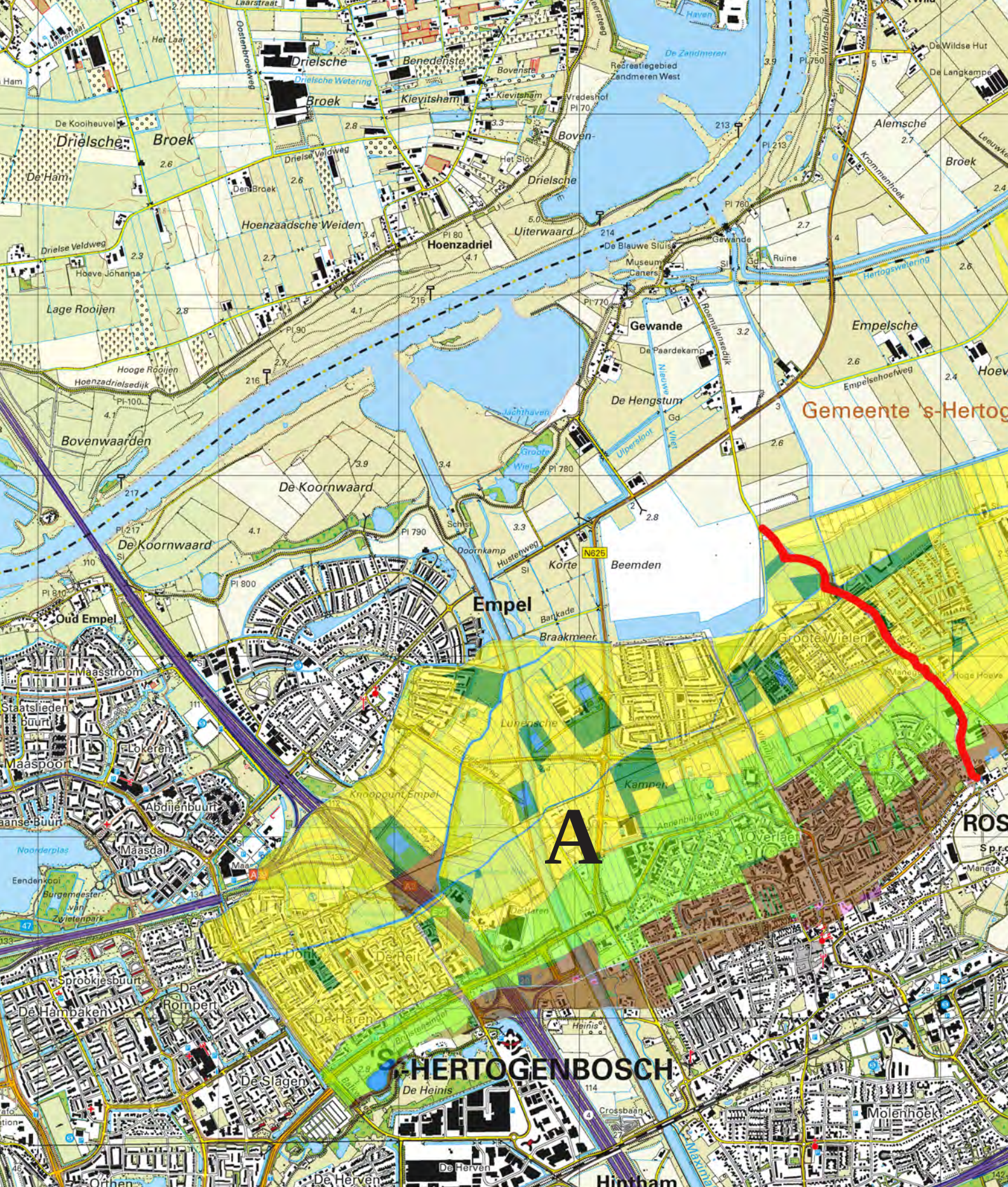
Klasse 2 omvat huize Sint Joris in Hintham, bewoond door notaris Nicolaas Esser Meerman, en was zowel woonhuis als notariskantoor. De meeste woningen bevinden zich in klassen 10-12 en 13-15. Klassen 10-12 zijn samengesteld uit huizen van herbergiers te Rosmalen en die der voornaamste landbouwerswoningen. Klassen 13-15 bestaan uit de 'geringste'

landbouwerswoningen en uit die van de arbeiders. De armen wonen in huizen van de onderste klasse, klasse 16: in leem gebouwde hutten die meestal maar één deur en venster hebben. Ongeveer een kwart van de huizen bevindt zich in die klasse. Uit andere bron weten we dat het hier om zogenaamde heihutten gaat, die slechts uit één vertrek bestaan, ‘waarin men de zoo armoedige families met hunne huisdieren zonder scheiding veelal, vereenigd vindt. ‘

Met dank aan Ad van Liempt te Hintham voor de projectie van de door mij getekende kaarten op de topografische kaart van 2020.

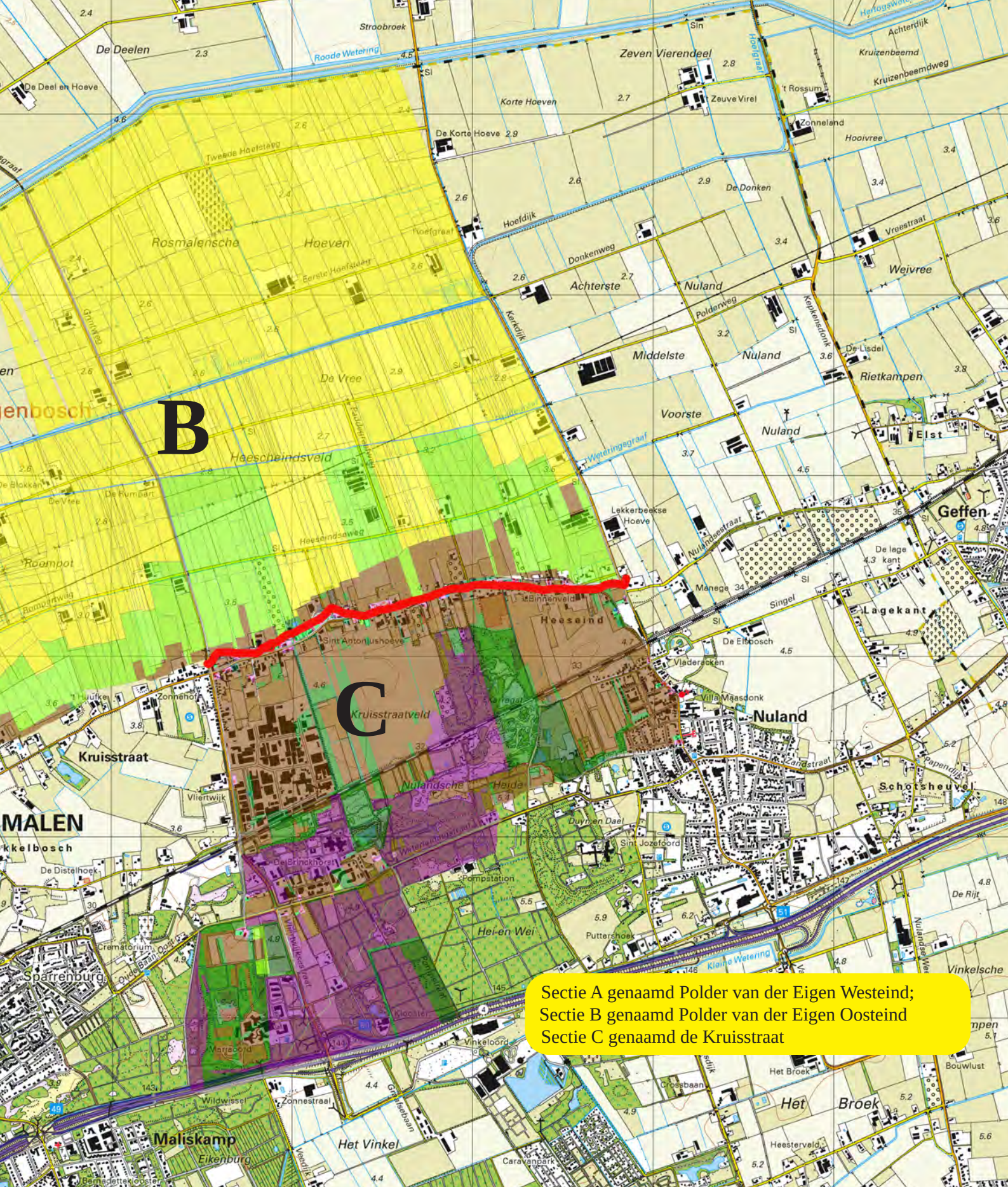

Kaart van kadastrale sectiegrenzen van Rosmalen

A

HERTOGENBOSCH

B

C

Sectie A genaamd Polder van der Eigen Westeind;
 Sectie B genaamd Polder van der Eigen Oosteind
 Sectie C genaamd de Kruisstraat

De schepenbank van Heze en de polder Van der Eigen

Hein van der Flier

Inleiding

Van 1630 tot aan de Franse Revolutie had Rosmalen zijn eigen schepenbank. In de drie daaraan voorafgaande eeuwen was er één bestuur voor Rosmalen en Nuland samen. Met een beetje goede wil kan je een schepenbank zien als een college van B & W. Een belangrijk verschil is dat schepenen ook bepaalde rechtsprekende taken vervulden. Waarom had de parochie Rosmalen niet direct een eigen bestuur en waar vond die rechtspraak tot 1630 dan plaats? In dit artikel zoeken we naar het antwoord op die vragen.

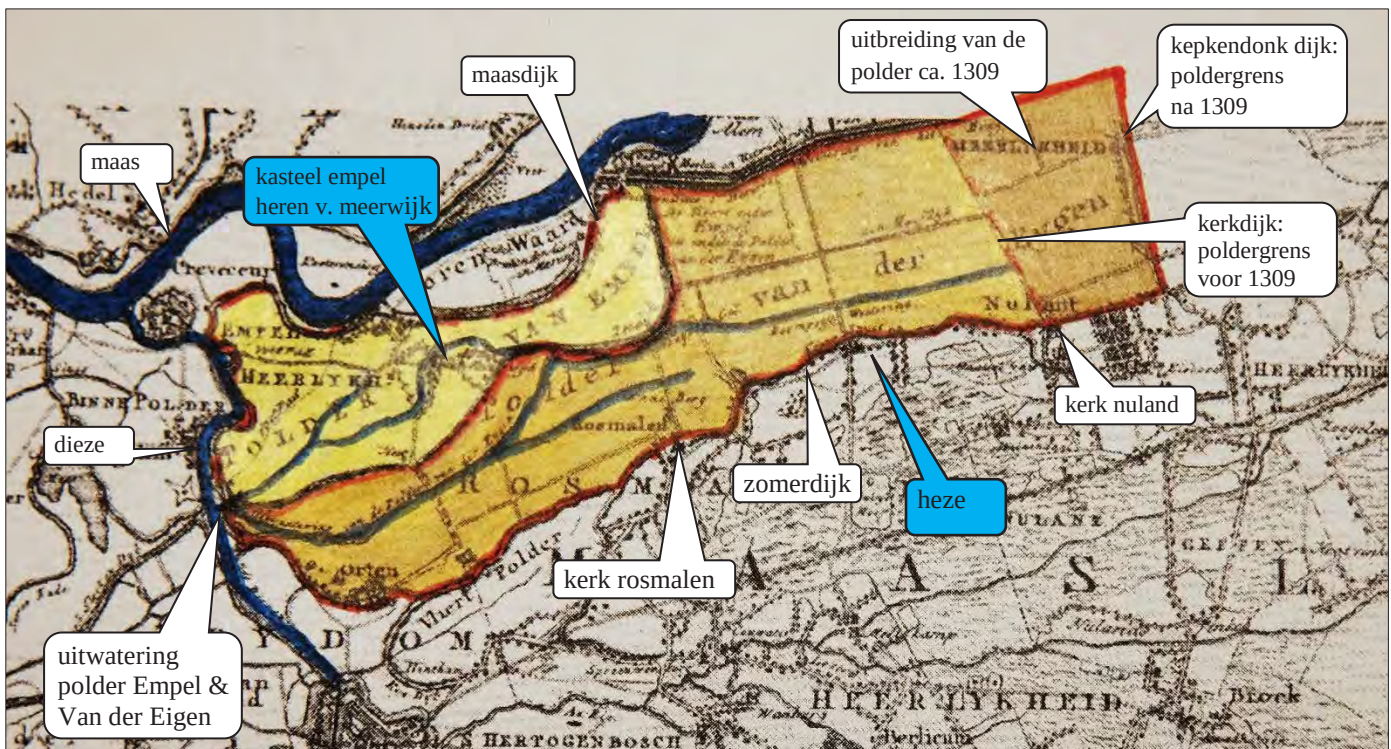
Polder van der Eigen

Omstreeks 1280 bereikte de Maas steeds vaker een hoog peil bij Empel en Rosmalen. Het gevolg was dat de grond in dit kilometers brede, vruchtbare land lang nat bleef. Dat leidde tot lagere opbrengsten. Het initiatief tot de aanleg van een polder ging vermoedelijk uit van de heer van Meerwijk. Dat werk begon met de bouw van een dijk die het rivierwater om de polder heen leidde. Deze 'zij-dewinde' keerde het water dat uit het bovenstroomse Maasdal kwam, dat toen nog niet bepolderd was.¹

Vermoedelijk werd de Kerkdijk de oostelijke grens van deze polder (zie afbeelding). Direct daarna legde men de Maasdijk aan, waarvan bekend is dat hij er in 1288 lag.² Daarop volgde de rechteroever van de Dieze waar een sluis in werd opgenomen. Daardoor kon het water uit de polder via de Dieze naar de Maas toe stromen.

Na 1300 wordt de macht van de heren van Meerwijk kleiner en die van de hertog van Brabant groter. Een groep landbezitters wenst zelf het gezag over de polder uit te oefenen. Het gebied dat binnen de rechten van de heer van Meerwijk valt, wordt de 'Polder van Empel en Meerwijk'. De rest beheren de eigenaren zelf: zij noemen hun polder dan ook 'Van der Eyghen'. In oostelijke richting breiden zij deze uit tot de Kepkendonk dijk. Dat sprake is van een uitbreiding kan worden afgeleid uit twee feiten:

- Zowel de wegenstructuur als de verkaveling van de polder ten westen van de Kerkdijk verschilt sterk van die ten oosten daarvan;
- Een klein deel van de grondbelasting die in 1340 in rekening wordt gebracht, wordt uitgedrukt in 'nieuwe schellingen'. Het lijkt er op dat dit allemaal land ten oosten van de Kerkdijk is.³

Begrenzing van de polders Van der Eigen (1309) en Empel en Meerwijk (1315) en enkele belangrijke punten in dit gebied.

Schepenbank van Heze

Het bestuur van de polder 'Van der Eigen' bezat diverse juridische middelen om wateroverlast te voorkomen. Veel inwoners van Rosmalen en Nuland hadden met deze 'overheid' te maken, want in de polder lag een belangrijk deel van hun land. Toen de rechtspraak op lokaal niveau door de hertog werd ingevoerd, dreigden er twee overheidsinstanties bij te komen: een in Rosmalen en een in Nuland. Besloten werd om één schepenbank met deze taak te belasten. Als plek om samen te komen, koos men Heze, gelegen tussen Nuland en Rosmalen. De bestuurders noemden zich: 'scepenen uten Eyghenen' of 'schepenen van Heze'. Vermoedelijk ging de samenwerking tussen polderbestuur en schepenen verder en vervulden enkele heemraden ook de rol van schepenen.⁴ Schematisch ziet dat er zo uit:

rechtspraak ca. 1300 - 1630	rosmalen	nuland
voor de polder: de dijkstoel, dijkgraaf en heemraden	polder 'van der eigen'	
overige rechtspraak: schepenbank, schout en schepenen	'schepenen uten eigen' (heze)	

De buurtschap Heze noemen wij nu Kruisstraat, een naam die vermoedelijk is ontleend aan de Kruisbroedershoeve. Die boerderij ontvingen de Kruisheren kort nadat zij zich in 1470 in Den Bosch vestigden.⁵ In 1536 vinden we deze naam voor het eerst in een schriftelijke bron.⁶

Waar vond de rechtspraak plaats

'Schepenbank' was niet alleen de naam voor de groep mannen die recht sprak, maar duidde ook op de plek waar

'Dingbanck van Aerle' 1552. ARAB, Archief leenhof Brabant, 693.

¹ Chris de Bont, *Al het merkwaardige in bonte afwisseling. Een historische geografie van Midden- en Oost-Brabant*, 1993, 53-57.

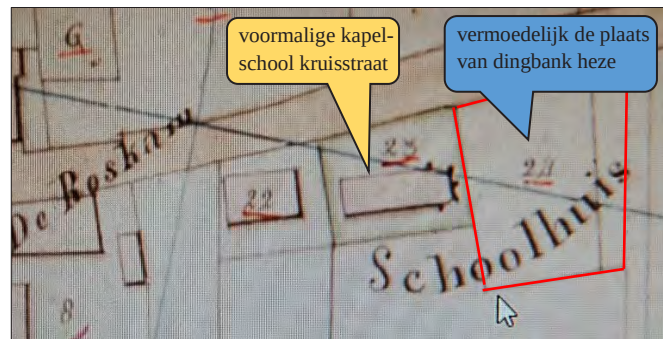
² Henk Buijks, *Van den Grave aff totter Diezen toe. Bijna 700 jaar waterschappen in het Maasland*, 1996, 15-17.

³ Martien van Asseldonk, *'s Hertogs Tienduizend Bunders. Het cijsboek van de hertog voor de Meijerij van 1340, 2014*, Hees = Rosmalen en Nuland.

⁴ Martien van Asseldonk, *De Meijerij van 's-Hertogenbosch. De evolutie van plaatselijk bestuur, bestuurlijke indeling en dorpsgrenzen*, 239, 470-472.

recht werd gesproken. Dat gebeurde in de buitenlucht in een ruimte tussen vier palen onder een lindeboom. De schepenen zaten op de banken die in dit vierkant waren opgesteld. Op de tekening uit 1552 zien we de dingbank van Aerle. Bij een dorp met een kerk, stond de dingbank op het ommuurde 'kerkhof'. Dat terrein, waar ook recht werd gesproken, viel buiten de wereldlijke macht.⁷

Rond 1350 – dus in de tijd dat de dingbank hier in werking trad – stond er in Heze een kapel.⁸ Ruim een eeuw later (in 1478) blijkt dit kerkje herbouwd te zijn.⁹ Nadat de reformatie in Brabant is ingevoerd, vestigt men er in 1658 een school, die functioneert tot 1915.¹⁰ Op de kadastrale kaart uit 1830 zien we het 'Schoolhuis' aan de Kruisstraat en daar vallen de vijf steunberen op die duidelijk maken dat dit de kapel was! De ruimte rechts daarvan is dan 'plezierbosch' dus geen productiebos. Ook op de kaart uit 1895 zien we hier nog een bosje. Dit moet de plek zijn waar eeuwen recht werd gesproken!

In 1884 komt er een nieuw huis voor de onderwijzer en in 1930 volgt rechts een nieuwe school. Die r.k. school wordt na 30 jaar opgevolgd door een openbare lagere school die vijftig jaar dienst doet!

Kruisstraat 31 en school, foto ca.1930.

Van de kapel van Kruisstraat en de dingbank is niets meer te vinden, maar wij weten nu welke rol dit stukje Rosmalen in het verre verleden voor de bevolking vervulde.

⁵ Wim Veekens, 'Zomaar een toponiem (7)', in: *Rosmalla* 23 (2013), nr. 3.

⁶ BHIC, toegang 285, *Hoeve Heese te Rosmalen*, inv. nr. 3.

⁷ Ton Spamer, *De ziel van een Dorp*, Deurnese historische reeks, 2018.

⁸ Gemeente 's-Hertogenbosch, *Toelichting bestemmingsplan buurtschap Kruisstraat*, 2016, Cultuurhistorische paragraaf.

⁹ Bossche Encyclopedie, *De oude dekenaten*, Rosmalen.

¹⁰ Peet Kappen, 'Een weinig leeren schrijven is al ze leeren', in: *Spoorzoeker* 15 (2002), nr. 1 en 2, 72-73.

Via de Deken Fritsenstraat naar de Krommenhoek

Jo Versteijnen

In mijn kindertijd begon de Krommenhoek pas na het café van Hasje van Dijk (nu Grieks restaurant). Toen in 1954 in Rosmalen de straatnamen werden ingevoerd, werd de gehele weg vanaf de Dorpsstraat tot aan de Pastoor Hordijkstraat voortaan Deken Fritsenstraat.

Laten we eerst maar beginnen met de naamgeving

De Krommenhoek was- en is nog steeds - een wijk in Rosmalen. Waar de naam vandaan komt is mij niet bekend. Er zat aan het einde wel een dubbele knik in de weg, misschien verklaart dat die benaming.

Van Deken Fritsen is meer bekend

Augustinus Josephus Fritsen werd geboren op 10 december 1826 in Aarle-Rixtel.
Hij werd priester gewijd op 6 juni 1852.
Hij was kapelaan in Geldrop per 16 juni 1855.
Kapelaan in St. Oedenrode per 23 december 1859.
Rector der Zusters Franciscanessen per 2 juni 1863.
Pastoor in Rosmalen per 1 juli 1875.
Deken van het Dekenaat Oss 12 juni 1896.
Overleden in Rosmalen op 31 januari 1907.
Deken Fritsen vierde zijn zilveren jubileum als pastoor van de Lambertusparochie op 2 juli 1900.
Het was een feestelijke dag voor de gehele Rosmalense bevolking met wapperende vlaggen en een mooie optocht voor de zeer geliefde pastoor.
Deken Fritsen ligt begraven op het kerkhof naast de Lambertuskerk.

Toen in 1954 de wijknummering (A t/m G) werd opgeheven en voortaan straatnamen werden gebruikt kreeg dus de gehele straat vanaf de Dorpsstraat tot aan de Pastoor Hordijkstraat de naam Deken Fritsenstraat.

Laten we dan ook maar aan de Dorpsstraat beginnen en zo naar de Krommenhoek wandelen.

Onderweg kunnen we markante bewoners of panden speciale aandacht geven.

Opa Hannes Versteijnen bijna in de Dorpsstraat

Op no. 2 woonde voor alle oudere inwoners uit Rosmalen al meteen een bekende nl. Bertus van der Westen, de schoenmaker. Bertus had of een grote sigaar of een aantal schoenspijkers in zijn mond. Die spijkertjes kon hij met zijn tong precies een voor een tussen zijn lippen duwen om ze daarna met zijn hand te pakken en in de schoen te kloppen die hij aan het repareren was.

Naast Bertus op no. 4 was het schildersbedrijf annex verf-winkel van Jan Verstegen. Jan was een groot supporter van OJC en wij als voetballende jeugd konden op zijn etalageruit op vrijdag de opstellingen voor de komende wedstrijden bekijken.

Op no. 6 woonde Pietje Damen, beter bekend als Piet de Koster. Hij heeft vele jaren deze functie bekleed als steun

en toeverlaat voor de Lambertusparochie.

Deze woningen zaten allemaal onder één dak. Het gehele pand was vroeger eigendom van de directeur van de brouwerij De Kroon, die brouwerij stond waar nu de Likkepot is gevestigd.

Naast dit huizenblok was op nummer 10 een boerderij waar tussen 1933 tot 1951 het kantoor van de Rosmalense Boerenleenbank was gevestigd, later was in het pand nog een elektronikawinkel.

**Deken Fritsenstraat 10 (later de Driesprong).
1933 - 1951**

Daarnaast woonde ook alweer zo'n bekende inwoner van ons dorp, Harrie Timmermans. Harrie had natuurlijk ook een herkenningsnaam zoals zo veel mensen in ons dorp nl. Harrie de Snijer, dit vanwege zijn vak, hij was de kleermaker van Rosmalen. Harrie was ook een fanatiek OJC- fan en hij zat vele jaren in het bestuur van die voetbalvereniging.

Aan de overzijde van de straat liep, voorbij de mooie tuin die bij de villa hoorde, de bebouwing verder door. Hier stond de slagerij van Grad Coenraad. Later, nadat Grad Coenraad was overleden, werd die slagerij gerund door Piet van Lier.

Nog later was hier een eethuis gevestigd. Vast aan de winkel waren een paar kleine woningen gebouwd, die vroeger dienst deden als woning maar later werden omgetoverd tot o.a. een frietzaak en een winkel in dierbenodigdheden.

Voorbij deze aanbouw liep een lange laan vanaf de Lambertuskerk naar de pastorie.

Aan dit pad lagen na de WO II de graven van twee omgekomen Canadese bevrijders Cook en Wade. Zij mochten toen niet op het naastliggende kerkhof begraven worden omdat men niet wist of ze wel katholiek waren.

Voorbij het kerkhof stond de oude lagere school. Deze school werd in 1931 te klein voor de groeiende gemeente (5000 inwoners) dus werd er een nieuwe school gebouwd. Deze school was echter alleen voor de jongens. De nieuwe meisjesschool moest nog even wachten. De "oude school" werd later nog gebruikt als "kleuterschool". De school werd beheerd door de nonnen die aan de overzijde hun klooster hadden. Toen begin 1960 plannen werden ontwikkeld om te komen tot de bouw van een cultureel centrum in Rosmalen was er niet genoeg geld in kas om dat te verwezenlijken. Besloten werd om de oude school af te breken, de stenen schoon te laten bikken door vrijwilligers en die schoongebikte stenen te gebruiken voor de binnenmuren van de nieuwe Kentering. En zo geschiedde.

Het Huis van Meeuwen

Het klooster of huis van Meeuwen werd in 1872 gebouwd in opdracht van de stichteres Maria Theresia Coenen, geboren in 1806 in Maastricht en in 1835 gehuwd met Frans Jacob Anton van Meeuwen, een koopman uit 's-Hertogenbosch. Vanaf 21 april 1873 kwam het klooster ten nutte van de wezen en bejaarden van Rosmalen. In 1875 leidde pastoor Olifiers de eerste vijf zusters uit Schijndel binnen. Het betrof hoofdzuster Helena van de Kant en de zusters Vincentia Vughts, Machtilda Olieslagers, Wilhelma van Vlokhoven en Berchma de Gier. Het klooster heeft in de tweede wereldoorlog veel schade opgelopen en is rond 1985 gesloopt.

De zusters hebben, zeker in de beginjaren, veel betekend voor het onderwijs en voor hulpbehoevende ouderen.

Naast het klooster werd in 1939 de Mariaschool gebouwd. Het ontwerp van de school werd gemaakt door architect Van der Valk. Hij bedacht een bouwwerk in de stijl van een boerderij zodat, zo was zijn redenering, de voornamelijk boerendochters die op de school onderwijs zouden genieten zich dan beter thuis zouden voelen. De mooie school is in 1989 gesloopt.

Tegenover deze school stond weer een blok huizen. In het voorste gedeelte woonde de familie Sjef Voets. Verder waren er nog drie kleinere woningen, alles onder één dak. In het laatste huis was in het verre verleden een smederij gevestigd waar de vader van Toontje de Smid (Hermens) zijn beroep uitoefende. Dit verklaart ook waarom het straatje dat de verbindingsweg was tussen Deken Fritsenstraat en Schoolstraat de naam Smidstraat kreeg (nu Rodenborchweg).

De laatste twee panden voordat we de Krommenhoek in gaan zijn het café van Hasje van Dijk, het donkerbruine café van de wijk. Daartegenover de bakkerij/winkel van vroeger Piet van Pinxteren en vanaf 1935 drie generaties De Werd nl. Gret, Albert en Erica.

De Krommenhoek

Met De Krommenhoek heb ik persoonlijk een speciale band, het is de geboorteplek van mijn vader. Hij werd daar op 3 februari 1910 geboren op de boerderij B96, 100 meter voorbij de molen als zoon van Johannes (Hannes) Versteijnen en Catharina (Caatje) van Nuland.

Een sfeervolle foto van de Krommenhoek in 1910

Aansluitend aan deze woning zijn vermoedelijk in de twintiger jaren een aantal woningen gebouwd. In 1923 lieten H. Kusters en H. van der Vliert hier ook twee woningen bouwen. Sjef Langeraap vestigde hier later, na zijn huwelijk met Nellie Kusters, in de woning van Kusters zijn schildersbedrijf annex winkel in verf – en glasbenodigdheden.

Gouden bruiloft van het echtpaar Van der Pas voor het café Hasje van Dijk

Onze wandeling beginnen we voorbij de bakkerij van De Werd en het café van Dijk afwisselend met beelden en feiten van vroeger of in mijn jonge tijd.

We beginnen dan bij een persoon die landelijk bekendheid genoot, Betsy Duffhues. Betsy had de gave om mensen die ziek waren en veel pijn hadden van hun ergste pijn te verlossen. Dat kon soms al door het “behandelen” van een foto. Van heinde en verre kwamen mensen naar haar toe, voor zichzelf of voor familie, burens, kennissen enz.

Het huis van Betsy was niet berekend op het dikwijls drukke bezoek. Dan bood het café van Hasje van Dijk als wachtkamer.

Elisabeth Cornelia Duffhues werd geboren in Rosmalen op 12-08-1903 als kind van Petrus Duffhues en Theodora Laheij en overleed in Rosmalen op 15-10-1962.

Boerderij van Driek Voets

Aan de overzijde van de weg lag in het verleden de mooie boerderij van de familie Driek Voets en nog een paar woningen.

In verband met de grote woningnood na WO II werden aan deze zijde van de weg een aantal houten noodwoningen gebouwd. Die kleine woningen werden soms toch bewoond door flinke gezinnen.

Dan komen we bij de nog bestaande rij van vier woningen

met huisnummer 50 t/m 56. Op no. 54 woonde het gezin Van Nuland. Vader Piet reed in de zomer met zijn ijscokaretje door Rosmalen.

Hier loopt nu de Deken Fritsenstraat

Even terug naar de overzijde zien we nu nog het restant van de prachtige molen van Duffhues. Op een oude Ansichtkaart zag ik dat deze molen ook een naam had. De molen zou volgens het opschrift op die kaart een naam hebben nl. “**DeHen**”.

MOLENS IN BRABANT ROSMALEN

Molen Dehen, Fritsenstraat

Een ijsje voor 10 of 15 cent

Achter no. 56 liep een pad naar links waar een paar woningen stonden, een daarvan werd bewoond door aannemer J. Schippers. Aan het begin van dat pad stond de woning van Janus Pas. In Rosmalen beter bekend als vader Janus. Voorbij deze woning stond weer een rijtje samengebouwde woningen. In hun voortuin werd later de weg aangelegd voor de aansluiting met de Pastoor Hordijkstraat.

Sloop van de molen in 1976

Huisje van de familie Heesakkers

Molen van Duffhues

De Nederlandse molens zijn een lust voor het oog, passen in elk landschap en verhogen de schoonheid ervan. De molen van Duffhues gelegen aan de Deken Fritsenstraat was een achtkanten bovenkruier. Op 12 augustus 1902 deed Pieter Duffhues het verzoek aan Burgemeester en Wethouders van Rosmalen voor het oprichten van een windgraanmolen, welke vergunning op 28 september 1902 wordt verleend.

Pieter Duffhues kocht de molen van de familie Durksz in Drachten. De molen is vermoedelijk voor een florijn gekocht, maar wel met de verplichting zelf voor afbraak en transport te zorgen. Het transport heeft over water plaatsgevonden tot de loshaven Den Bosch en vandaar met een mallejan of bovenwagen verder vervoerd naar Rosmalen. Op 1 februari 1903 is de molen in gebruik genomen. In 1934, molenaar was toen de zoon van Pieter namelijk Jo, heeft er een ingrijpende wijziging van de molen plaatsgevonden. Bijvoorbeeld de onderbouw werd in steen opgetrokken. In de oorlog heeft de molen veel schade opgelopen, met name in oktober 1944 bij de bevrijding van Rosmalen. Waarschijnlijk door het niet beschikbaar zijn van middelen om een goede restauratie uit te voeren is de molen langzaam maar zeker in verval geraakt. De laatste molenaar op de molen was de oudste zoon van Jo, Wim Duffhues.

In 1960 zijn de wieken, de kap en de stelling verwijderd wegens gevaar voor de omgeving. In 1976 is de gehele bovenbouw gesloopt. Wat rest is de stenen onderbouw, die in 1997 is verbouwd tot woning. Dit gedeelte van de molen is nog steeds aanwezig

En van de familie Van der Ven

In de Krommenhoek stonden vroeger nog een paar karakteristieke woningen, die in de loop der jaren zijn verdwenen.

Laatste gedeelte

Na een bocht naar rechts en dan na ongeveer 30 meter een tweede bocht naar links stond het kleine huisje van de familie Van der Ven. Daartegenover stond de boerderij van mijn opa Hannes Versteijnen en Caatje van Nuland. Hannes is geboren "achter de Kruisstraat nabij de Duinsche Hoeve" en Caatje in de huidige Weidestraat in de boerderij naast de winkel van de Boerenbond.

Toen in december 1947 Driek Versteijnen als laatste bewoner van de familie Versteijnen was overleden werd de boerderij gekocht door Herman Vorstenbosch.

Boerderij Familie Versteijnen - na 1948 Vorstenbosch

Het grote gezin van Hannes en Caatje Versteijnen

Deze persoon mag zeker niet vergeten worden in dit artikel over de Krommenhoek. Herman Vorstenbosch, beter bekend als Hemke Pek, was een BRer ofwel een bekende Rosmalenaar. Als werknemer bij de firma Van der

Plas heeft hij duizenden bouwstenen en dakpannen op zijn schouders de trap opgedragen en op de steigers gezet bij de bouw van vele huizen. Bouwliften bestonden toen nog niet in de bouw. Een zwaar beroep, maar Herman was echter altijd opgewekt, gek op dieren en vooral op kinderen, - die hij na zijn pensioen graag verweende met wat snoep of een ritje op zijn pony.

Herman werd in Rosmalen geboren op 3 april 1905 en overleed aldaar op 19 april 1989. Hij trouwde op 14 juni 1934 met Han Verhoeven, eveneens uit Rosmalen. Han werd geboren op 17 april 1904 en overleed hier op 13 mei 1977. Hun dochter Dien was ook een bekende persoon binnen Rosmalen. Jarenlang lid van de Heemkundekring en een verdienstelijk beoefenaar van de handwerk- en schilderkunst.

Ze maakte mooie kaarten en kaarsen. Dien schilderde ook deze mooie prent van de boerderij van opa Versteijnen. Vanaf 1948 hun woning. Tijdens een bezoek aan Dien kreeg ik het schilderstuk spontaan aangeboden. Dien was

getrouwd met Ties Raaijmakers uit Den Dungen en zij bouwden hun woning ook in de Deken Fritsenstraat. Dien is op 2 oktober 1934 geboren en op 25 februari 2020 overleden

Gezellig wandelen in de Krommenhoek rond 1940

Mijn eerste jeugdfoto. Samen met mijn ouders en zus, ome Driek en tante Caatje Versteijnen met haar man Christ van Grunsven voor het huis van opa en oma in de Krommenhoek.

Huize Driebergen bij de Gele Hoeve te Rosmalen

Henk de Werd

Vraag de gemiddelde Rosmalenaar waar de Driebergen-laan is, dan zullen ze u waarschijnlijk met gefronst hoofd en zeer verbaasd aankijken, de schouders ophalen en zeggen, dat ze het niet weten.

Pak er de plattegrond van groot 's-Hertogenbosch of gewoon van Rosmalen er dan maar eens bij en je zult zien dat we dan gewoon zeggen: "Och, bij de Gele Hoeve."

Eens stond daar een mooi landhuis, villa zeggen ze misschien tegenwoordig, genaamd: Driebergen. Een duik in mijn historische gegevens over het dorp Rosmalen leverde niets op wat betreft de bouwvergunning van dit huis. Het geluk was met mij. In mijn rijke Rosmalen collectie vond ik een brief uit 1950 en de nodige foto's over het huis, zijn tuin, zijn bewoners en pastoor Deken Fritsen, die er toevallig op bezoek was.

We schrijven 1950: Twee jonge mannen uit Dussen (O, u weet niet waar Dussen ligt? In de buurt van Raamsdonksveer en de centrales voor elektriciteit in Noord-Brabant) gaan per fiets naar Rosmalen om een bezoek te brengen aan de familie, wonende in Huize Driebergen, dat volgens hen rond 1900 werd gebouwd.

Huize Driebergen in de Rosmalen collectie van Henk de Werd, ondergebracht in het Erfgoed van het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch, waar de rechten over deze foto liggen.

Beide fietsers vertellen dat zij eerst de historische stad 's-Hertogenbosch naderden. "Aan de horizon zagen we de Basiliek Sint Jan in al zijn glorie, die daar al eeuwen de oorlogen en weer en wind had getrotseerd. De Sint Jansbasiliek waar Maria vereerd en aanbeden wordt en waar arme moedertjes hun laatste spaarcentjes offeren om een kaars aan te steken om verhoord te worden."

Via Hintham en de Heer en Beekstraat bereikten ze "het buiten Driebergen".

In Hintham hebben ze ongetwijfeld genoten van de villa van oud-burgemeester Hendrik Ignatius Siepkens, het Protestantse kerkje, de Annakerk uit 1910, de Tweeberse dijk met het historische pand van Toontje Kuipers (later café De Drie Linden van Piet Blom), de Rechtse Dijk met het aloude huisje van Mèntje v.d. Velden, het landgoedje Zuiderbosch, het huis van Huizinga en aannemer Jan Heijmans niet te vergeten.

Eenmaal aangekomen in de Heer en Beekstraat hebben ze ook de villa van Kortenhorst gezien en het mooie woonhuis van de familie v.d. Pluijm. Juffrouw v.d. Pluijm, onderwijzeres op de meisjesschool van de Zusters van Schijndel in Rosmalen, tegenover bakkerij G.C. de Werd, is een begrip in Rosmalen.

Genoemd gedeelte behoorde in zijn geheel bij de parochie Hintham. Ze hadden het daar slechter kunnen treffen.

Een stukje oud-Hintham. De oude Graafsebaan krijgt een grote onderhoudsbeurt. We zien het werk van Jan Heijmans. Rechts de oude Rechtse Dijk met daaraan het huisje van Mèntje v.d. Velden. Op de foto rechts zien we in het midden "het huis van Huizinga", later woonde ook de familie Henk de Werd-Dekkers hier 28 jaar.

Aangekomen bij Driebergen schreven ze:

“Het huis lag onbewoond, omgeven door dikke beuken- en eikenbomen. We liepen zwijgend door de verwilderde tuin tot we voor een oude eik stonden en twee meter naar boven keken naar de bast van de eik waar een hart was uitgesneden met de naam JOHANNA in het midden. Een ontroering voor ons beiden. En dan even terug te denken aan de tijd rond 1900 dat Jean Schneider met dit houtsnijwerk zijn liefde voor Johanna Jonckbloedt wilde be-
tuigen.”

Die hele omgeving van het buitengoed is veranderd. Huize Driebergen is verdwenen en er zijn riante villa's gebouwd. De dikke oude beuken- en eikenbomen zijn afgezaagd en gerooit. Ook de eikenboom, waar het liefdeshart in uitgesneden was, is verdwenen.

Laten we eens even stilstaan bij de bewoners van huize Driebergen.

Arnoldina Schneider, geboren Alberse, de grootmoeder van beide bovengenoemde fietsers, overleed op 12 december 1888 te Dussen. Zij was getrouwd met Leonardus Schneider. Arnoldina stierf veel te jong en liet haar man en drie jonge kinderen achter, te weten Laurientje Schneider, Petronella Schneider en Johannes Schneider. De zus van de overleden Arnoldina Schneider-Alberse, Maria Adriana Alberse, gehuwd met zadelmaker Leonardus Schoenmakers ontfermde zich over het gezin van weduwnaar Leonardus Schneider met de drie kinderen.

In juli 1891, drie jaar na het overlijden van haar moeder, overleed Laurientje. Ze werd 16 jaar oud.

Leonardus Schneider was secretaris van de gemeente Dussen. Hij maakte in 1892 een verschrikkelijke brand mee in Dussen, waarbij 23 panden in de as werden gelegd, waaronder de katholieke kerk, het nieuwe raadhuis, logement

De Gouden Leeuw en het postkantoor. Leonardus Schneider overleed in 1896.

Een tweede zus van Arnoldina Schneider-Alberse was Regina Alberse. Zij woonde te 's-Hertogenbosch, was gehuwd met Bernardus Janson. Begin 1900 kochten zij het buitengoed Driebergen te Rosmalen. Bernardus Janson heeft niet lang kunnen genieten van Driebergen. Hij overleed op 1 augustus 1900.

Links: Bernardus Janson, geboren 24 maart 1843 en overleden op Driebergen 1 augustus 1900. Rechts zien we Regina Janson-Alberse in 1904 in de tuin van villa Driebergen. Rosmalen collectie van Henk de Werd in het erfgoed van het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch, waar eveneens de rechten liggen.

De man die een hart in de bast van de boom kerfde was Johannes Schneider, de boven genoemde zoon van Leonardus Schneider. Zijn tante Regina Janson-Alberse woonde na het overlijden van haar man alleen op Driebergen. Haar twee kinderen, een zoon en dochter, waren ingetreden als pater en zuster in een klooster.

“Tante Regine inviteerde Petronella Schneider en Johannes Schneider, wonende te Dussen, om bij haar te komen wonen. Zij vertrokken op 3 april 1901 uit Dussen en vestigden zich te Rosmalen in huize Driebergen. Johannes was klerk en procuratiehouder. Petronella trouwde te Rosmalen met Adrianus Jansen op 13 augustus 1903. Johannes maakte kennis met Johanna, Anna Jonckbloedt.” Hij vertrok naar 's-Hertogenbosch en hij huwde op 24 oktober 1905 met Jo Jonckbloedt te Haarlem.

1903: Een verloving op huize Driebergen te Rosmalen. Jean Schneider, neef van Mevrouw Janson, verlooft zich met Johanna Anna Jonckbloedt. Rosmalen collectie van Henk de Werd, enz. De rechten liggen ook hiervan bij het Stadsarchief in 's-Hertogenbosch.

ana Schoenmakers-Alberse trok op verzoek van haar zus met haar man bij haar in, in huize Driebergen.

(met fiets), Petronella Schneider, Johanna Anna Jonckbloedt, pastoor Deken Fritsen van de Lambertusparochie in Rosmalen, Mevrouw Regine Janson-Alberse, de eigenaresse van villa Driebergen en haar zus Maria Schoenmakers-Alberse. Op de voorgrond zitten Annabella en Paulina Jonckbloedt. Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch. Voor de rechten op

deze foto moet men eveneens in het Stadsarchief zijn. In de tuin van huize Driebergen werd in september 1901 deze foto gemaakt. We zien van links naar rechts: Jan Burgers, Jean Schneider, Regine Janson-Alberse, Petronella Schneider en Nelly Jonckbloedt. Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch, enz.

Ik herinner me, dat villa Driebergen voor de sloop nog bewoond is geweest door het gezin van een politieagent en door groenteman Gerard Slegers. Met zijn zoon Henri Slegers heb ik, Henk de Werd, nog op de MULO-school gezeten in Den Bosch.

Zouden de beide fietsers bij Anna van Zuijlen, nu Het Wapen van Rosmalen, Rosmalen zijn binnen gereden, dan hadden ze deze Molenstraat van toen gezien.

In de tuin van huize Driebergen in 1903. Ook deze foto zit in de Rosmalen collectie van Henk de Werd in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch, waar eveneens de rechten liggen.

1902: In de tuin van villa Driebergen. De nichtjes Jonckbloedt zijn er op bezoek. We zien v.l.n.r. Jean Schneider

Langs de tuinweg van de Gele Hoeve (links) zie ik nog de oude bomen en de wilgenbomen staan. En even dacht ik, dat dit nooit voorbij zou gaan.....
Foto: Henk de Werd in de Rosmalen collectie in het Stadsarchief van 's-Hertogenbosch + de rechten.

De Bossche School als architectuurstroming en zijn betekenis voor Rosmalen

Hans Groenewoud

In de laatste *Rosmalla* van 2021 heb ik een stuk mogen publiceren over de bijzondere archiefkelder die we als heemkundekring mogen gebruiken. Ik heb daarin geprobeerd om uit te leggen waarom deze kelder indertijd werd gebouwd en waar de nog zichtbare elementen, zoals de tegen fall-out afsluitbare deuren en de diverse andere zaken in vloeren en muren, voor dienden. In het stuk gaf ik aan dat het gebouw zelf waarin onze heemkamer en archiefkelder is ondergebracht, destijds onder architectuur van de Bossche School is ontworpen en gebouwd.

In dit verhaal wil ik wat dieper ingaan op de betekenis van de Bossche School als architectuurstroming en de betekenis die Rosmalen daarin heeft gehad. Ik wil dit vooral doen omdat je in deze tijd bijna het gevoel hebt dat deze stroming steeds meer in de vergetelheid raakt, zelfs in 's-Hertogenbosch, de stad waarin de basis van haar ontstaan is gelegd.

In 1945 na de tweede wereldoorlog zag Nederland zich geplaatst voor een enorme bouw- en herbouwopgave. Bij deze Wederopbouw speelde in het katholieke zuiden de architectuurstroming van de Delftse School een belangrijke rol. Prof. M. Granpré Molière was de voorman en inspirator van deze richting. Met zijn voorkeur voor een traditionele vormtaal en zijn gerichtheid op een diepere belevingswaarde was hij in het Delftse bouwkundeonderwijs van die tijd toonaangevend.

Om de kerkenbouw in Zuid-Nederland de noodzakelijke ondersteuning en nieuwe impulsen te geven werd, mede op initiatief van de gezamenlijke bisdommen, een onderwijsinstituut en studiecentrum opgericht, de "Cursus Kerkelijke Architectuur (KCA)". Deze werd niet gevestigd in Nijmegen zoals te verwachten was als onderdeel van de Katholieke Universiteit, noch in Tilburg bij de Katholieke Leergangen, maar als een zelfstandig instituut in 's-Hertogenbosch, de zetel van het Bisdom 's-Hertogenbosch. De cursus werd in eerste instantie gegeven in de "Oude St.-Jacobskerk" in de Bethaniëstraat, later werd "Het Kruithuis" (uit 1621) aan de Citadellaan als cursuslocatie gebruikt. Tegenwoordig is de oude St-Jacobskerk beter bekend als "Het Groot Tuighuis", de vestigingsplaats van "Gemeentelijk Erfgoed 's-Hertogenbosch". "Het Kruithuis" wordt

op dit moment geleidelijk ingericht tot een museum over het water rondom de stad en de geschiedenis van de 80-jarige oorlog.

Dom Hans van der Laan tijdens de cursus in het Kruithuis (Foto: F.J. van der Vaart)

De "Bossche School" als architectuurstroming is geleidelijk aan ontstaan uit de Cursus Kerkelijke Architectuur in de periode 1948 tot 1974 en kan op diverse manieren worden bekeken. De docenten aan deze cursus werden aanvankelijk vooral gezocht in de kring van Delftse ingenieurs, die door het onderwijs van voornoemde Prof. Granpré Molière gevormd waren. Architect Nico van der Laan werd studieleider van de cursus en zijn oudere broer, de Benedictijner monnik en gewezen Delfts student bouwkunde Dom Hans van der Laan de belangrijkste docent. Behalve de taak om de traditionele waarden in de naoorlogse kerkenbouw te waarborgen kreeg de cursus ook een brede onderzoekstaak, die gaandeweg in de ontwikkeling steeds meer gewicht kreeg. Dom Hans van der Laan had daarbij voor de ontwikkeling van zijn gedachten over de architectuur, de steun van zijn medemonniken in Oosterhout op het gebied van o.a. liturgie, filosofie en wiskunde. Hij gebruikte daarnaast in toenemende mate ook zijn praktijkervaringen als koster in het paramentenatelier voor zijn ideeën op het gebied van vaatwerk en kleding. Dit brede kader was van grote invloed op de cursus. Belangrijke ontwikkeling in zijn ideeën is vooral het door hem uitgewerkte "Plastische getal", de belangrijke architectonische ordinantie en maatvorming voor de ontwikkeling van zijn bouwkundige theorie. Door deze maatvoering van

de gebouwen is er een grote onderlinge samenhang van het geheel en alle onderdelen in drie dimensies die natuurlijk aandoet omdat er wordt gewerkt met bevatbare ritmes. Men krijgt daardoor het gevoel dat men als het ware in het gebouw wordt “opgenomen”. Een van de kenmerken van de Bossche School is dan ook de grote eenvoud: dit is vanuit de levenssfeer van een monnik als Dom Hans van der Laan niet verwonderlijk.

Hij wilde eigenlijk uitgaan van de “Gulden Snede”, maar dat geeft enkel uitsluitsel voor maten van een plat vlak; het is dus geen driedimensioneel getal. Hij wilde als het ware dit getal uitbreiden, zodat het ook kon worden gebruikt om ruimtelijke vormen te kunnen weergeven. Uiteindelijk berekende hij dat het Plastische Getal de waarde heeft van 1,324718. Volgens berekenaars van dit getal gebruikte hij hiervoor de volgende formule:

$$\text{Breedte/} \text{ lengte} = \text{lengte/} \text{ hoogte} = \text{hoogte/} (\text{breedte} + \text{lengte})$$

Ik noemde hierboven al als belangrijke rekenfactor voor de maten binnen de Bossche School het “Plastisch Getal”. Dom Hans van der Laan zocht naar een verhoudingenstelsel wat geschikt zou zijn om maat te geven aan zijn ideeën. Het plastische getal is daarom volgens bovenstaande formule uit te drukken als 1,324718: twee opeenvolgende termen van de reeks verhouden zich als nagenoeg 3 : 4 (1 : 1,324..). Dit is de grondverhouding, het plastische getal in engere zin. Architecten van de Bossche School gebruiken de eigenschappen van de meetkundige reeks om hun gebouwen te ordenen. Ze passen de verhoudingen die in de reeks besloten liggen toe om bijvoorbeeld een ruimte te geleiden of een serie van vensters in de juiste verhouding te zetten. De reeks wordt hiervoor uitgewerkt in een lijstje met concrete praktisch toepasbare maten. Op zo’n matenlijstje, gebruikt door o.a. Jan de Jong uit Schaijk, een van de architecten die ook een grote bijdrage heeft geleverd bij het ontstaan van de Bossche School, staan vaak naast elkaar orden van grootte uitgeschreven. Als voorbeeld: de middelste daarvan heeft als kleinste maat 100 en als grootste maat 716 ($100 \times 1,3247187 = 716$). Sommige Bossche Schoolarchitecten gebruiken daarom een rekenschijf om de concrete maten te berekenen vanuit elke willekeurige uitgangsmaat.

Rond 1952 ontdekte Dom van der Laan dat zijn ideeën rond het plastische getal vaak eerder werden opgevat als een wiskundig gebeuren dan als een architectonisch instrumentarium. Hij heeft toen een hulpmiddel ontwikkeld waarmee hij de maatverhoudingen van het plastische getal zichtbaar kon maken: een kist waarin een reeks staafjes de verhoudingen van het getal weergaven. Hij noemde de kist “Abacus”:

Deze bestond uit twintig vakken, waarin zich witte staafjes bevonden van verschillende lengte, terwijl in de deksel aan de buitenzijde diepe gleuven waren aangebracht over de hele oppervlakte. De kleinste staafjes hadden een lengte van 1/50 van de langere staven. Vanaf de langste staaf was de volgende steeds 1/50 deel kleiner totdat 1/7 deel van de langste staaf werd bereikt. Daarna werden ze steeds 1/7 deel kleiner. De serie staafjes maakte het mogelijk de onbeperkte verscheidenheid van grootten in de natuur voor te stellen. Door het gebruik van de staafjes was het mogelijk inzicht te geven in het plastisch getal. Van der laan zei hier zelf over:

- In ieder stadium moet het gebruik van de abacus ons in contact houden met de concrete werkelijkheid en ons ervoor behoeden in abstracte berekeningen te vervallen, die geheel in strijd zijn met de notie van het plastische getal.

Verder ontwierp hij ook nog de “**Morphotheek**”:

Hij beschouwde dit hulpmiddel als een mogelijkheid om alle mogelijke vormen te kunnen omvatten. Waar de abacus vooral inzicht geeft in de symmetrie was de morphotheek bedoeld om inzicht te geven in de eurythmie. Hierbij gaat het volgens Van der Laan om twee maten, die verschillend van richting zijn, zoals breedte en lengte.

Naast het ontwerpen van kloosters en kerken over de hele

wereld, hield Dom van der Laan zich ook nog bezig met het ontwerpen van kleding, meubelen en kerkelijke benodigdheden. Ook daarin had Dom van der Laan navolgers, ook in Rosmalen: immers, een van de leerlingen van de KCA was de bekende Rosmalense edelsmid/beeldhouwer Harry van den Thillart, schepper van vooral profane en religieuze onderwerpen.

Genoeg theorie! Voor de liefhebbers van nog meer theoretische uitleg over dit thema verwijs ik naar het boek van Dom Hans van der Laan: “De architectonische ruimte”. Hierin heeft hij nog verder uitgelegd hoe zijn denkbeelden bruikbaar zijn in de architectonische praktijk.

In de inleiding gaf ik aan dat Rosmalen een belangrijke plaats inneemt in het geheel van de Bossche School. Vooral van belang was dat hier het architectenbureau gevestigd was van waaruit de basis van de Bossche School verder is uitgewerkt. Immers het Architectenbureau Nico van der Laan, grondlegger met zijn broer Hans en gevestigd in 1946, bevond zich hier. In 1957 is dit bureau overgegaan in Architectenbureau Van der Laan, Hansen & Van Hal. Het veranderde in 1976 in Van der Laan & Van Hal, dat in 1978 naar 's-Hertogenbosch verhuisde. Een van de belangrijke bouwwerken die dit bureau in Rosmalen realiseerde is het voormalige Gemeentehuis, inmiddels een gemeentelijk monument.

Daarnaast zijn er in Rosmalen door meerdere architecten van de Bossche School huizen of series van huizen gebouwd, zoals de Laurentiuskerk langs de Oude Baan en de nood-Laurentiuskerk langs de Molenstraat, nu een fysiopraktijk. De laatstgenoemde kerk was een ontwerp van Nico van der Laan, de latere definitieve Laurentiuskerk was een ontwerp van Van der Laan, Hansen & Van Hal. Verder staat er een schitterend voorbeeld van deze architectuurstroming in de Heer en Beekstraat op nr. 21b. Tevens vinden we nog 180 villa's in 20 types in wijk de Molenhoek van de architecten Gerard Wijnen, Joop Pruin,

Pol de Graaf en W. Croonen. Er bevinden zich ook nog voorbeelden in de Driebergenlaan (nr. 13), Jonkvr. De la Courtlaan (nr. 6), in de Kennedylaan e.o. en in de Larikslaan. Ook het inmiddels gesloopte Rabobankgebouw op de hoek Dorpsstraat/Raadhuisstraat, eveneens een ontwerp van architect W. Croonen, vertoonde duidelijk Bossche School trekken.

Belangrijk bij de genoemde woningen was het kleuradvies van Wim van Hooff uit Vught. Hij ontwikkelde een eigen kleurtheorie die uitstekend past binnen de ideeën van Bossche School. Hij was bepalend voor het kleurgebruik van Dom van der Laan en de eerder genoemde Jan de Jong, Elk onderdeel binnen de architectuur kent zijn eigen wetmatigheden wat betreft tint (de kleursoort), intensiteit (de zuiverheid van de kleur) en helderheid (de hoeveelheid licht die wordt gereflecteerd). Bovendien was hij van oordeel dat kleur de architectuur moest ondersteunen en niet gestandaardiseerd kon worden toegepast.

Al met al was de Bossche School een architectuurstroming die navolgers heeft gehad over de hele wereld. Het is jammer dat we daar te weinig bij stil staan. Nog steeds verschijnen er overal gebouwen, die door deze stroming beïnvloed zijn: ook deze behoren tot ons erfgoed.

Geraadpleegde bronnen

- Hilde de Haan/Ids Haagsma: “Gebouwen van het plastische getal: een lexicon van de “Bossche School” (Absoluut op dit moment het best gedocumenteerde naslagwerk op dit gebied!!)
- Rob Ti: “Bewijzen dat het plastische getal 1,324718 is!”
- Geert Kilwinger: “Bossche School architectuur in de binnenstad van 's-Hertogenbosch”
- Jaqc. J. Luyckx: “Bossche School aan Zuiderparkweg: Mens belangrijkste element in huis”
- Dom Hans van der Laan: “De architectonische ruimte”
- Hans van der Laan jr.: “Boschlogie: Collegeteksten Module Bossche School”
- Hans Groenewoud: “Stadswandeling: In de ban van de Bossche School”
- Mark Evers: “De cursus kerkelijke architectuur (1946-1973) in de vakpers”
- Caroline Voets/Yves Schoonjans: “Dom Hans van der Laan (1904-1991). Zijn invloed op de naoorlogse kerkenproductie in het gebied tussen Maas en Rijn” in: “Thematismos”: periodiek van de “Van der Laan Stichting”
- Michel Remery: “The Influence of Solesmes on the Theory of Dom Hans van der Laan OSB on Liturgy and architecture”
- Thematismos december 2003: “Kleur en architectuur: In memoriam Wim van Hooff (1918-2002)”

Voetbalhistorie uit ons eigen dorpke (deel 3)

Rien van den Broek

Op de Kruisstraat en in de Maliskamp

Als we willen voetballen, kunnen we heden ten dage terecht op de Kruisstraat bij RKKSv en in de Maliskamp bij rkvv Maliskamp en bij OJC Rosmalen op voetbalcomplex 'De Groote Wielen'. Stuk voor stuk prachtige clubs met allen een eigen identiteit.

In het verleden moesten alle drie de clubs best wel vechten voor hun bestaansrecht. Binnen de grenzen van de voormalige gemeente Rosmalen zijn deze drie clubs levensvatbaar gebleken tot op de dag van vandaag. Maar wisten jullie dat er voor de 2e Wereldoorlog ook nog andere voetbalclubjes in Rosmalen zijn geweest, te noemen R.V.V. Excelsior, Olympia en Be Quick.

RKKSv op de Kruisstraat werd in 1949 onder de naam K.S.V. toegelaten bij de Brabantse Bond. Een paar jaar eerder in 1946 bij bakker Jan van Haren is het allemaal begonnen. Het eerste voetbalveld lag op het terrein van Has Korsten, nadat het was ingezaaid en afgerasterd kon in het voorjaar van 1947 de eerste vriendschappelijke wedstrijd worden gespeeld. In die tijd werd er dus eigenlijk in het 'wild' gevoetbald.

Aanmelden bij KNVB ging niet zonder slag of stoot, OJC ging dwarsliggen, ook in die tijd was er al sprake van enige concurrentie. Met de hulp van Pastoor Goossens uit Nuland is het uiteindelijk toch gelukt maar dan wel met de toevoeging van R.K. aan de clubnaam K.S.V.

In 1954-1955 werd de locatie verplaatst naar het weiland van Kees Kouwenberg. Veel later in 1973 kreeg RKKSv zijn mooie sportpark Eikenhage.

RKVv Maliskamp is opgericht op 23 juni 1934. Oudere Maliskampers spreken echter dikwijls over MSV. Er wordt zelfs gezegd dat voor de officiële oprichting van MSV de club RVV (Rosmalense Voetbal Vereniging) werd genoemd. De club is altijd zelfstandig gebleven, MSV was indertijd de eerste kandidaat om te fuseren met ODI maar daar hadden de Maliskampers helemaal geen zin in.

Er was binnen de KNVB ook wel enig onbegrip over de naamsvoering: is het nu M.S.V. of Maliskamp. Het verlossende woord kwam op 5 juni 1963, toen kreeg R.K. Voetbalvereniging 'Maliskamp' de Koninklijke Goedkeuring.

Het eerste veld van Maliskamp lag aan de Graafsebaan, vroeger tegenover café De Heibloem van Anneke Copens. Even was er nog de locatie aan Maliskampsestraat. In midden jaren 60 kreeg de club 'n plekje in de buurt van het nieuwe sportpark De Hoef. Daarna nog 'n paar verhuizingen op het sportpark De Hoef, eerst in 1969 achter het hoofdveld van OJC en in 1973 een eigen locatie achter het zwembad Kwekelstijn. Echt aarden konden de Maliskampers niet op De Hoef. Maar ze moesten nog wachten tot 21 augustus 1981, de officiële opening van de nieuwe accommodatie van RKVV Maliskamp.

Zogezegd: Maliskamp is thuis.

In volgende edities van *Rosmalla* willen we graag bijzondere historische verhalen achter al onze Rosmalense voetbalverenigingen publiceren.

We zijn daarom op zoek naar clubiconen die ons hier verder mee helpen. Stuur een email naar: voorzitter@heemkundekringrosmalen.nl en we nemen graag contact met u op.